

איך מסבירים "ארץ ישראל"?

הרב שלמה הכהן אבינר

לעילוי נשמת ידידי ר' חיים מגני זצ"ל, איש התורה והארץ אשר מסר נפשו על הארץ ונאבק עבודה. חיים זצ"ל, היקר באדם, תמיד מלא שמחה, מלא חיים, מלא חיוך, מלא חסד, מלא סבלנות, מלא הומור, מלא טוב לב.

תוכן

ג. השיטה החיונית	שאלה של חולשה
ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה	א. חובתנו על הארץ
קשר של חיים	מסירות נפש
המדינה והפרט	מלחמת השחרור
יחס היסטורי	דין השומרון כדין השרון
נקודת המוצא	ב. זכותנו על פי התנ"ך
אנשי הביניים	רק משוכנע משכנע
להפיח גבורה	הכוח המוסרי
מסירות נפש וסבירות	

איך מסבירים את עניין אחיזתנו בכל מלוא רוחב ארצנו לעם היושב בציון?
רבנו הרב צבי יהודה נותן במאמרו "תמימים נהיה! בתורה ובארץ"¹ שלושה כיוונים ראשיים. אמנם מאמר זה נכתב לפני כחמישים שנה סמוך לקום המדינה, אך היו אז אותן הבעיות ואותם הלחצים לוותר על חלקים מארצנו: "אם תוותרו על הרוב, תקבלו מדינה קטנה. אם לא תוותרו, לא תקבלו מאומה".

¹ לנתיבות ישראל א', צ"ד-צ"ח

כאמור, יש שלושה כיוונים ראשיים:

א. מצד ההלכה ומצוות התורה, כלומר חובתנו על הארץ.

ב. מצד אמונת התורה - זכותנו על הארץ.

ג. חיוניות קשרנו לארץ - הצד היותר עמוק וקשה להבנה.

שאלה של חולשה

לפני שניכנס לתוך הדיון, רבנו מדגיש שעצם השאלה, היא סימן של בלבול. איך יתכן בכלל להעלות על הדעת ויותר על ארצנו?! מברכה זו נובעת מן השואה, שבלבלה לגמרי את עם ישראל. משל למה הדבר דומה? לעמלק. בני ישראל יוצאים ביד רמה, עם חופשי, הצועד אל ארצו, ופתאום עמלק מכה בנו. אמנם הוא ניזוק, אך אנחנו איבדנו את בטחוננו העצמי. משל לאמבטיה רותחת שמפחיד להיכנס לתוכה, אם אחד נכנס הוא אמנם נכווה, אך מעתה כבר אין מפחדים ממנה. "אשר קרך בדרך" - היקרה לפני אומות העולם?² כך, אחרי אלפיים שנה - הצהרת בלפור, הצהרת סן-רמו - העולם סוף סוף מכיר בזכותו של עם ישראל, העניינים מתקדמים, ופתאום שואה - השפלת עם ישראל, רדיפתו, שבירתו לרסיסים, מתוך כך הריסת העוז הפנימי של האומה. אך לא לגמרי: עובדה שהקמנו מדינה. הרבה חשבו שכבר לא נקים מדינה, שאין לנו כוח למאבקים נוספים, שנחשוק לשבת בשלוה בגלות ולנוח אחרי מה שקרה. הם טעו. היתה לנו גבורה לעלות, לבנות ולהיאבק. אך העמידה האיתנה על זכותנו לכל מלוא רוחב ארצנו, בלי להיכנע למכבש הבין-לאומי, כבר נחלשה מאוד. לו היינו עם בריא וחזק, לא היינו מעלים כלל שאלות לגבי ויתורים.

א. חובתנו על הארץ

הנקודה הראשונה אינה מצד זכותנו על הארץ, אלא דווקא חובתנו על הארץ. זהו מושג הלכתי שאפשר לתרגמו למושג לאומי: מצות ישוב הארץ, מצווה מן התורה להתיישב בארץ ישראל כולה. הרמב"ן מגדיר: "שלא נעזבה ביד זולתנו מן האומות"³. אסור לעזוב ארץ זו בידי עם אחר, ופירט גבוליה, שלא נניח ממנה מקום⁴. ארץ ישראל אינה מקום מעורפל, הניתן להתפרש באופציות שונות, אלא מקום מוגדר באופן מדויק על ידי גבולות. אסור לוותר על מקום אחד, שאם לא כן, בשביל מה הגבולות?

² מדרש רבה פרשת "תצא"

³ ספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה נוספת ד'

⁴ שם

מסירות נפש

הרמב"ן מדגיש, שאם הגויים מעכבים בעדנו לאחוז בארצנו, יש צורך במסירות נפש. אין בתורה אף מצווה שנכנסים בעבורה לכתחילה למצב של מסירות נפש, אלא רק אם נקלעים, בדיעבד, למצב שהגויים מכריחים לעבוד עבודה זרה, אז "ייהרג ואל יעבור". אמנם הפתרון הכי טוב הוא לברוח⁵. אך מארץ ישראל אין בורחים, גם אם יש צרות ובעיות. יתר על כן, עולים לכתחילה, גם כשידוע שתידרש מסירות נפש. זו המצווה היחידה המקוימת באופן זה. אם אדם יבוא מרצונו אל עובדי עבודה זרה, ויכריז שהוא מוכן להיהרג ולא לעבור, הוא פתי הקרוב למאבד עצמו לדעת. אך לארץ ישראל נכנסים על דעת מסירות נפש. כך היה במלחמת השחרור, וכך היה לפני קום המדינה, כאשר יהודים התיישבו בכל מקום אפשרי - דתיים וחילוניים, חרדים וציונים, אשכנזים וספרדים.

יש אנשים הצועקים: יש לסגת ולוותר בגלל הסיכון. וכי חידוש הוא זה?! רק עתה נעשה מסוכן?! וכי הערבים קבלו את העליות הראשונות באהבה ואחוה ושלוש ורעות?! לא היו רציחות ופוגרומים?! האם מלחמת השחרור היתה משחק ילדים, מלחמת סיני - טיול ומלחמת ששת הימים - קייטנה?! וכי לא מסרנו נפשנו בעבר?! מסירות נפש על ארץ ישראל אינה עניין חדש וחדש, אלא עניין ישן נושן. שאול לחם נגד פלשתים ונפל בקרב יחד עם יונתן בנו; החשמונאים נפלו בקרב - יהודה בנשק ואלעזר מפני הפילים. תמיד צררנו בארצנו ואיימו עלינו. הבעיה אינה חדשה והמציאות אינה חדשה. הפחד הוא הבעיה!

מלחמת השחרור

ברור לכל אדם ישר, שארץ ישראל היא המצוה היחידה שבעבורה נכנסים למסירות נפש. בזמן מלחמת השחרור הכריעו הרבנות הראשית לישראל ורוב הרבנים, שיש להיכנס למלחמת השחרור. בוועד הלאומי עצמו התלקח ויכוח קשה. היו שאמרו: נוותר על הרעיון להכריז על המדינה, עלול להיות פוגרום רבתי, נחכה עוד כמה שנים עד שתיווצר שעת הכושר. האמריקאים הפעילו לחץ נורא כדי שנוותר. הרבה ממנהיגי היישוב נכנעו, אחרים התעקשו, ולבסוף קמה מדינה. ההחלטה התקבלה על חודו של קול, וצבאות שש מדינות ערב פלשו פנימה.

במידה מזערית מלחמת השחרור כבר החלה למחרת "כ"ט בנובמבר", כאשר החליט האו"ם להקים את מדינת ישראל בחלק קטן מאוד של ארץ ישראל. אך הערבים לא הסכימו, אלא הודיעו: אנו תובעים את הכל ואיננו אתראים אם תהיה שפיכות דמים. הם תקפו את הנוסעים לכפר עציון ובכל מיני מקומות. קרבות

⁵ רמב"ם, איגרת "קידוש ה"

התלקחו. אך לערבים אלה, תושבי הארץ, לא היו מטוסים ולא טנקים, מלבד כמה טנקים בריטים שסייעו להם, כי הבריטים היו תיאורטית נייטרליים ולמעשה פרו-ערבים. על כפר עציון עלו טנקים בריטיים.

בארץ היו כל מיני כנופיות של ערבים, ובחוץ לארץ כמה צבאות. נדרשה מסירות נפש. כפר עציון נפל, העיר העתיקה נפלה. איך נילחם נגד צבאות אויב בלי מטוסים? בהתחלה לחמנו עם פיפרים, מטוסי סיור קטנים שהטילו חומר נפץ על האויב. סוף סוף הבריטים יצאו, ב"ה שפטרנו מאלה, והתחלנו לרכוש נשק. לפני כן הכל היה בהסתר. אקדח ורובה אפשר להחביא, אך אי אפשר להחביא טנק או מטוס.

החלטת "כ"ט בנובמבר" היא עצמה נס מן השמים. לבריטים לא היה נעים - הם היו אמורים להקים בעבורנו בית לאומי, אך למעשה חסמו לנו את הכניסה לארץ, ושלחו עולים למחנות בקפריסין. דעת הקהל העולמית התעוררה. חשבו הבריטים: למה לנו להיות "הרעים", נמסור את ההחלטה לאו"ם. משרד החוץ הבריטי היה בטוח שהאו"ם ישליל את הקמת המדינה, שהרי לשם החלטה חיובית יש צורך בשני שלישי, כלומר הגוש הקומוניסטי והגוש האמריקאי גם יחד, דבר שלא היה ולא עתיד להיות. אדרבה, הרוסים הינם אנטי ציונים כרוניים, האמריקאים הינם חסידי נפט ערבי, מדינות ערב ודאי מתנגדות, וכן מדינות מוסלמיות וכמובן מדינות קתוליות - זה היה החשבון המבריק של משרד החוץ הבריטי. אך, שומו שמים! הוא טעה בתרגיל, והרוב הצביע בעד, מפני סיבות שונות ובייחוד משונות. התעשתו הבריטים: לא מסרנו את ההחלטה בידי האו"ם, רק רצינו לדעת חוות דעתם. גם האמריקאים חזרו בהם בגלל הנפט. היישוב בארץ היה מאוכזב, רצוף ושובור. אמר רבנו הרב צבי יהודה באסיפת עם מטעם משמר-העם, מעין משמר אזרחי: "וכי לא ידעתם שהאמריקאים שקרנים? מפי המומחה הגדול לפוליטיקה, דוד המלך, שהתפלל "פדני והצילני מיד בני נכר, אשר פיהם דבר שוא וימינם ימין שקר"⁶. הבריטים הינם שקרנים איטיים, מבטיחים להקים מדינה, מגמגמים וקשה לדעת איפה הם עומדים. לעומתם, האמריקאים משקרים מהר, קצר ולעניין"⁷.

דין השומרון כדין השרון

היו רבנים שטענו: למה לנו מלחמה? נשב ב"שב ואל תעשה", וד' יעזור. הרבנות הראשית החליטה על מלחמה. כאז כן עתה אין כאן שאלה חדשה. דין השומרון כדין השרון, דין חברון כדין תל אביב, דין שכס כדין חיפה. אנתנו מצווים ומחויבים על יישוב הארץ, שארץ ישראל תהיה תחת ידינו, כל מלוא רוחב הארץ.

⁶ תהילים, קמ"ד, י"א

⁷ לנתיבות ישראל א', ק"ט-קי"ד

לא מדובר כאן לכבוש את הגלעד ועבר הירדן, אלא בדברים מציאותיים. כלומר, לא לזוז ממה שזכינו לשחרר בעזרת ד'. לכך צריך מסירות נפש.

ייתכן במאמר מוסגר שמסירות נפש חוסכת שפיכות דמים. כאשר עם נכנע ונסוג, אויביו מכים בו. כאשר הוא נחוש ואיתן, הם נרתעים ממנו. כניעה גוררת, חס וחלילה, שפיכות דמים. הדבר נכון גם ביחס לערבים, ועל-כך יעיד כל מזרחן.

זאת הנקודה הראשונה: יש מצוה מן התורה של יישוב הארץ, או במושגים לאומיים: עם מגן על ארצו, אינו מוסר חלקים של ארצו לעם אחר, אלא מוסר נפשו על ארצו.

ב. זכותנו על פי התנ"ך

גם את הנקודה השנייה אנו למדים מן התנ"ך. לא רק עם ישראל מאמין בתנ"ך, אלא יש לנו עסק עם נוצרים ומוסלמים שמתייחסים אליו בחרדת קודש, ולא עם סינים ויפאנים. הנוצרים והמוסלמים אינם יכולים לבטל במחי יד את הספר הזה. הם נולדו ממנו. אמנם הם ביטלו, מחקו, הורידו, הוסיפו, שינו, אך אינם יכולים להתעלם. התנ"ך הינו היסוד החיובי של שתי דתות אלה, וגם יסוד המוסריות של כל חסידי אומות העולם. אף אתאיסטים מוסריים וישרים אינם יונקים את המוסר מקודקס חמורבי של הבבלים הקדומים, או מן הבאגאדאבאז'יטה של המזרח הרחוק, אלא מהתנ"ך. לכן לא יוכלו להתעלם ממנו. קל וחומר עם ישראל שעומד דום בפני התנ"ך. רובם מאמינים שהוא ספר א-לוהי, וגם הכופרים בכך מזדהים איתו ומעריכים אותו.

הרי כל התנ"ך מלא מזה שארץ זו היא ארצנו. שמא תאמרו: זאת אמירה תיאורטית ללא השלכות מעשיות. לא כן הוא: האנגלים וחבר הלאומים החזירו לנו את ארצנו על יסוד הגבולות התנ"כיים. אמנם אחר כך האנגלים שקרו ורימו, אך לא יכלו למחוק את זכותנו על פי התנ"ך. כל ילד בגן מכיר את רש"י הראשון על התורה: למה התורה מתחילה במעשה בראשית? שאם הגויים טוענים נגדנו שאנו ליסטים, אנו משיבים להם שד' ברא את העולם ונתן לנו ארץ זו. ושוב תשאלו: וכי לאמריקאים אכפת מרש"י הראשון שבתורה?! כן, אכפת להם מאוד. כך כותב הרב יעקב ד"ר הרצוג⁸: הדרך היחידה לשכנע את הגויים שהארץ הזאת שלנו, זה רש"י הראשון, זה כל התנ"ך. שמא תאמרו שאין זה מציאותי - הנני להודיעכם, אני העוסק בפוליטיקה כבר עשרים שנה, שזהו הטיעון המשכנע היחיד.

⁸ בנו של הרב הראשי הגאון הרב הרצוג, ראש לשכת ראש הממשלה הרבה שנים, ואחד המדינאים המבריקים של מדינת ישראל ויחד עם זה תלמיד חכם, תלמיד של הגאון הרב איסר זלמן מלצר.

רק משוכנע משכנע

כמובן, כדי לשכנע אחרים, יש לפני כן להיות משוכנעים בעצמנו. כמו שכתב הרב חרל"פ, שלכן חז"ל מביאים בעניין זה את הפסוק: "כח מעשיו הגיד לעמו, לתת להם נחלת גויים". היה צריך להיות "הגיד לגויים" ולא "הגיד לעמו". אלא שקודם כל יש להגיד לנו, ואנו נגיד לגויים.

מעשה ברבין, ראש הממשלה המנוח, שסיפר: חמש שנים הייתי שגריר בארצות הברית ולא הצלחתי לשכנע בדבר זכותנו במלוא רוחב ארצנו. אחד הנוכחים שאל: ואתה אדוני, מאמין בזה? הוא ענה: לא. אכן, מי שאינו משוכנע בעצמו לא יוכל לשכנע את הזולת. רק כאשר אנו משוכנעים ובטוחים שזאת ארצנו, יש לנו כוח מוסרי, ומתוך כך כוח צבאי וגם לאומי ומדיני. אך הסובר שאולי ארץ זו גנובה בידינו, יקשה עליו גם להילחם.

מעשה בשני אלופי צה"ל ששוחחו ביניהם. אמר הראשון: אי אפשר למגר את האינתיפאדה, גם הצרפתים לא הצליחו להתגבר על מרד הערבים באלג'יר ולבסוף כולם עזבו. תמה השני: אתה מדמה יחסנו ליהודה ושומרון ליחס הצרפתים לאלג'יר! כן, הצהיר הראשון. אם כן, זהו סוף הדיון. ודאי אין עניין שהצרפתים ימסרו את נפשם בעבור קולוניה כבושה, אך יהודה ושומרון ועזה, הם ארץ ישראל. מי שאינו מאמין בכך, באמת קשה לו להתמודד מבחינה מוסרית, צבאית ולאומית.

הכוח המוסרי

הכוח המוסרי נותן תוקף וגם האויב נסוג. הכוח המוסרי אינו סתם תאוריה יפה בעלמא, אלא הוא בעל השפעה מוסרית כבירה. יש בגמרא מושג "כל דאלים גבר". שניים טוענים לבעלות על ספינה ואין לאף אחד הוכחות או עדים⁹. הדין הוא שכל דאלים גבר. מסביר הרא"ש, רבנו אשר: "מי שהדין עמו, מוסר נפשו להעמיד את שלו בידו, יותר ממה שמוסר האחר נפשו לגזול, ועוד יאמר זה: מה בצע שאמסור נפשי והיום או למחר יביא ראיה ויוציאנה מידי?¹⁰" מי שצודק ילחם במסירות, והשני ינתק מגע. לא הכוח קובע, אלא הוא מגלה איפה הזכות. כתב הרב ראובן מרגליות: בגלות תמיד היכוננו הגויים וידנו היתה על התחתונה, ובצדק, כי לא שם היה מקומנו, והם העליבונו: לכו לפלסטינה. עתה באנו לפלסטינה, לארצנו הקדושה, וכאן אנו תמיד מנצחים את אויבינו, כי אנו יודעים שהצדק איתנו. מי שצודק, יש לו עוז להילחם, גם במובן הצבאי וגם במובן המדיני.

לכן אויבינו מכשפים את הבינה הלאומית שלנו, שוטפים את מוחנו, ומוח כל

⁹ בבא בתרא, ל"ד ב'

¹⁰ ריש בבא מציעא

האנושות, שארץ זו שייכת להם כביכול, והם גם משכנעים את עצמם בשקרם. יש סיפורים בפולקלור הערבי, על אבא המרמה את ילדיו ולבסוף נופל עצמו בתוך המרמה.

אורד וינגייט, אנגלי חסיד אומות העולם, שעשה הרבה לכינון ה"הגנה", היה אומר לנו: קראתי הרבה את התנ"ך. האנושות חייבת לכם הרבה. חייבת לכם את התנ"ך שנולד בארצכם, אלא ששכניכם בגלל צרות עין רוצים למנוע חזרתכם, וגם עמי בגלל חשבונות של תועלת עוזר לשכניכם. מעתה אקדיש חיי לעזור לכם. זאת עבודתכם, ואיני אלא מצטרף. כל המונע מכם להקים את מדינתכם, מרים יד על ד'. כדי לעזור לכם, איאבק נגד שכניכם וגם נגד עמי. הוא היה חסיד אומות העולם אמיתי, אשר הבין את ערכה העצום של שיבת עם ישראל לארצו.

הארץ הזאת שלנו היא.

טרומן, נשיא ארצות הברית, הודיע על הכרתו בה, אחת-עשרה דקות אחרי הכרזת המדינה. מאוחר יותר הוא הסביר לאבא אבן: יודעים אתם למה? כשהייתי ילד קטן, אמי היתה קוראת לי תנ"ך לפני השינה, ועכשיו נזכרתי שזהו העם שעליו כתוב בתנ"ך, שארץ זו שייכת לו ועתיד הוא לחזור אליה. אם ביכולתי להיות שותף, עשיתי דבר גדול. כמובן, איננו נאיביים, אנו יודעים שהיו לו גם חשבונות פוליטיים. הוא היה נשיא חדש, שחיפש את תמיכת יהודי ארצות הברית. אנחנו יודעים שמדינאים נוטים לשקר ולרמות - ובכל זאת הוא הודה על זכותנו. גם זה חלק. גם זה השפיע.

כל הנוצרים יודעים שהארץ הזאת שלנו, וגם המוסלמים יודעים. הדברים מוזכרים אפילו בקוראן: "ואמר משה לבני ישראל... הארץ שייכת לאל עליון. הוא נותן אותה לנחלה למי שישר בעיניו"¹¹. בדיוק כדברי הרש"י הראשון. אכן, חלק מן הקוראן מועתק מן התנ"ך וממדרשים קדומים, וחלק ממנו כולל סיפורים ועניינים שונים. יש הוצאות מדעיות הכוללות זה כנגד זה. מוחמד היה בור, אך שמע הרבה מדברי היהודים, והקוראן נכתב על ידי תלמידיו. מעשה שהתנהל קרב שבו המוסלמים פחדו ונסוגו, מוחמד נזף בהם, הביא כדוגמא את המרגלים שנסוגו, ושיבח את יהושע וכלב שהאמינו בד'¹². וכן הוא מספר שנאמר לבני ישראל: "בואו אל ארץ הקודש שהאל יעד לכם. אל תיסוגו אחור פן תאבדו"¹³.

הנקודה הראשונה היא חובתנו הנובעת משורת הדין.

¹¹ ספר הקוראן, ה' קכ"ה

¹² שם כ"ו

¹³ שם כ"ד

הנקודה השנייה היא זכותנו הנובעת מאמונתנו בתנ"ך, שאינו נחלת ישראל בלבד, דתיים או לא דתיים, אלא מקור השראה כלל אנושי.

ג. השיטה החינוכית

הנקודה השלישית היא חינוכיות הקשר. מה המובן של חינוכיות? תיתכן שיטה לא-חינוכית הרואה בארץ ישראל ובמדינת ישראל מכשיר בעלמא: אנו זקוקים למקום שקט, למקלט בטוח כדי לחיות בו. זה עתה יצא בול בישראל על משפט דרייפוס. הוא היה יהודי צרפתי, סרן בצבא הצרפתי, שהלשינו עליו שבגד, גיבבו ראיות מזויפות, ובסוף משפט שקרי הוא הורשע. רואים על הבול איך חייל צרפתי במדי פאר וכובע עם זנב סוס שובר את חרבו של דרייפוס לאות השפלה. הוא נשלח לעבודת כפייה באי השדים. התקיים משפט חוזר. הסופר אמיל זולָה עורר סערה נגד הזיוף הגדול, וצרפת התפלגה לשתיים. כל צרפתי הגדיר עצמו בעד-דרייפוס (DREYFUSARD) או נגד-דרייפוס (ANTIDREYFUSARD). הבעד-דרייפוס לחמו נגד השחיתות, האנטישמיות, הכנסייה המנוונת והשלטון הרקוב. האחרים לחמו כדי לשמור על הקיים. התקיים משפט חוזר שבו שיקרו עוד יותר, אפילו גנרלים שיקרו, ודרייפוס היה אמור לחזור למחנה הכפייה. אלא שלמרות המשפט, הרגיש נשיא צרפת שהכל שקר ונתן לדרייפוס חנינה. זאת היתה הפעם הראשונה בהיסטוריה, שחנינה ניתנה למחרת משפט - מעין סטירת לחי לבית המשפט. פרשה זו הסעירה את הרוחות, עיתונאים באו מכל העולם לסקר את המאורע, וביניהם עיתונאי יהודי מוינה, משכיל ודוקטור, מתבולל מכף רגל ועד ראש, הוא הרצל. פתאום הוא תפס מה קורה: הצרפתים אינם צועקים "מוות לדרייפוס" אלא "מוות ליהודים". הוא חשב הרבה והגיע למסקנה: יש להקים מדינה ליהודים, ולבסוף מזה נתגלגלה הקמת המדינה. כמה מופלאות דרכי ההשגחה האלוהית!

לו כל האנטישמים השקרנים האלה ידעו שבעלילתם נגד דרייפוס הם הביאו להקמת המדינה, היו תולים את עצמם. אחרי כל אלה, אותם יהודים המפקפקים: "האם ד' עזב את עמו או לא עזב את עמו" - אינם אלא עיוורים, הם אינם מסתכלים על הבול היקר הזה.

על כל פנים, לפי הרצל, מדינת ישראל אינה אלא מקלט לאומי. זהו יחס מכשירי לארץ, היא אמצעי להציל יהודים. אחרים הוסיפו באותו כיוון: לא רק כלי להצלת יהודים במובן הפיסי, ממוות, אלא גם במובן הרוחני, מהתבוללות. בראשית דרכו הרצל כלל לא היה מוטרד מהתבוללות. אדרבה, כתריס בפני האנטישמיות הוא הציע לאפיפיור המרה המונית של כל היהודים. נבלה שאין כמוה! במשך הזמן, אותו תינוק שנשבה, שינה דרכו, ואמר דברים מופלאים על עם ישראל וארץ ישראל.

יהודים רבים רואים במדינה מכשיר להצלה פיסית ורוחנית של עם ישראל. בגלות אין לו קיום. הוא נמס שם מיום ליום. לעת עתה יש שם תשעה מיליון יהודים. לפי קצב ההתבוללות העכשווי, תוך שישים שנה, לא יישאר כמעט אף אחד, חס וחלילה, חוץ מכמה ריכוזים של יהודים יראי שמים. אלא אם כן יקרה נס. אך גם יהודים חרדים בגלות אינם יכולים להבטיח שבני בניהם יישארו יראי שמים.

לפי הרצל, ההצלה אינה חייבת להיות דווקא בארץ ישראל. בקונגרס הציוני העלה הצעה להקים ליהודים מדינה באוגנדה שנראתה מקום מתאים. הרי המדינה אינה אלא מכשיר. ודאי, כולי עלמא לא פליגי שארץ ישראל עדיפה לכתחילה, אך בשעת הדחק, אפשר לבחור מקום אחר לשם הצלה גשמית - ואף רוחנית.

בעבורנו, תלמידי משה רבנו, ארץ ישראל אינה מכשיר בעלמא. קשרנו אליה חיוני, אורגני. אנחנו - ארץ ישראל, וארץ ישראל היא אנחנו. מלך כוזר אומר: עתה, בגלות, הנכם ללא ראש וללא לב. משיב החכם: יתרה מזאת, אף גוף אין לנו, אנו אברים מפוזרים, עצמות יבשות שראה יחזקאל הנביא¹⁴, אנחנו עם מת, אך עם זה יקום לתחייה¹⁵.

ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה

ארץ ישראל היא עצם עצמיותנו, לכן אינה ניתנת לחלוקה. אם יטען אדם: אני שומר שבת רוב היום, מלבד עישון כמה סיגריות, שהרי בכל דבר הולכים אחר הרוב - הוא אינו מבין שבת מהי. אם יטען אדם: אני אוהב מאוד את עם ישראל, מלבד כמה יהודים שאני שונא, אך בפרופורציה ופרספקטיבה כוללת, אני אוהב יהודים - הוא אינו מבין אהבת ישראל מהי. אם יטען אדם: השאילני את אשתך לערב אחד בשבוע בלבד, כי בודד ומסכן אני, ובשאר הערבים תישאר אצלך - הוא אינו מבין קשר נישואים מהו. אופניים אפשר להשאיל לערב אחד, אך אשתו של אדם אינה ניתנת לחלוקה, שבת אינה ניתנת לחלוקה, עם ישראל אינו ניתן לחלוקה, התורה אינה ניתנת לחלוקה, ואף ארץ ישראל אינה ניתנת לחלוקה. החותך חלק מן הארץ, חותך חלק מן העם.

קשר של חיים

כך הוא בעמוד הראשון של הספר "אורות" למרן הרב קוק: "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קניין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית

¹⁴ ספר יחזקאל, ל"ז

¹⁵ ספר "הכוזרי", ב' כ"ט-ל'

והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני של האומה. ארץ ישראל היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר-חיים עם האומה¹⁶.

מעשה בבחור שרצה לרדת מן הארץ, ודווקא לגרמניה. אמרו לו חבריו: לא טוב הדבר. והוא בשלו: רע לי כאן, נמאס לי, אני יורד. אמרו לו: לך לדבר עם הרב צבי יהודה קוק. לא הפריע לו לשוחח עם רב זקן, נכנס, וסיפר לו שהחליט לרדת לגרמניה. רבנו לא אמר לו: זה חמור, זה אסור. כנראה הבין שאין תקווה. הוא תפס ידו בחום ואמר לו: ארץ ישראל איננה קניין חיצוני לאומה, היא חטיבה עצמותית קשורה בקשר-חיים עם האומה. הבחור ירד לגרמניה, הידרדר לסמים ושאר מרעין בישון, והנה ביום בהיר, הוא ישב בגן ציבורי בפרנקפורט או בשטוטגרט, מסומם לגמרי, הרגיש יד חמה על ידו ושמע: ארץ ישראל אינה קניין חיצוני לאומה, ארץ ישראל אחוזה בקשר של חיים עם האומה. הוא ארז מזוודותיו, חזר לארץ וגם חזר בתשובה. ארץ ישראל אינה אמצעי, היא חלק מן החיים, חלק מן הגעגועים. כאשר אנו חוזרים לארצנו, אנו קמים לתחייה. השפה קמה לתחייה, היחד הלאומי קם לתחייה, הצבא קם לתחייה, היצירה הישראלית קמה לתחייה.

היו שלושים וארבע הצעות להקמת מדינת ישראל: אוגנדה, בירוביג'ן ברוסיה, ארגנטינה, קימברלי באוסטרליה, מדגסקר ועוד. באורח פלא כולן נכשלו. ודאי, מקומות אלה אינם שייכים לנו באופן חיוני.

המדינה והפרט

את התפיסה המכשירית של המקלט המדיני, לא הרצל המציא. הוא היה אדם משכיל מאוד, וקלט את ההשקפה שרווחה באותם ימים באירופה, שהמדינה, הלאומיות, אינה אלא מכשיר לשרת את הפרט. אדם פרטי אינו יכול לשרוד לבד, לכן כדאי לו להתארגן עם חבריו ולשלם קצת מיסים, ותמורת זאת לקבל בתי ספר ובתי חולים, צבא ומשטרה. המדינה נתפסת כ"חברת אחריות גדולה", כלשון מרן הרב קוק¹⁷, חברת ביטוח ענקית. כל עניין המדינה אינו אלא לשרת את הפרט. לא שהפרט גאה ושמה לתת חלקו לעם ולמדינה, אלא המדינה היא בשביל הפרטים, כמו שחברת ביטוח נועדה לשרת לקוחות. כל אחד נותן קצת, ובשעת הצורך מקבל הרבה. אם הוא בסכנה, אלף שוטרים יבואו לעזרתו. זאת היתה ההשקפה הרווחת אצל עמי אירופה, אצל הפילוסוף הצרפתי רוסו עם "האמנה החברתית", אצל הפילוסופים האנגלים התועלתניים - הובס, יום, לוק וסטוארט מיל. המדינה אינה אלא מכשיר.

הנפקא מינה בין שתי השקפות אלה פשוטה למדי בימינו. תורת המקלט המדיני

¹⁶ "אורות" עמוד ט'

¹⁷ "אורות" עמוד ק"ס

חייבה את התנועה הציונית לבניין הארץ והרחבתה, אך עתה שהרחבה גורמת בעיות, אותה תורת המקלט תובעת באופן הגיוני הפסקת המפעל הציוני וצמצום המדינה. הרי איננו זקוקים למדינה בשביל אידיאל המדינה, איננו זקוקים לארץ בשביל אידיאל הארץ, אלא רק כדי לשרת את האנשים הפרטיים, המעוניינים בשקט ובשלום, כלכלה וביטחון. עדיפה חצי מדינה עם שקט, מאשר מדינה שלמה עם הפרעות. איננו נכנסים כלל לשאלה האם נכון הדבר שביתור הארץ לשתיים יביא שקט. זהו ויכוח משני. מי שנכנס לתוך הוויכוח הזה, כבר נוצח על ידי יריבו האידיאולוגי. הטוען: "זיתורים לערבים לא יביאו שלום", כבר הודה לשיטת המקלט המדיני שדנה רק בשאלה כיצד יהיה המקלט בטוח יותר.

הדיון האמיתי שונה לחלוטין: האם יחסנו לארץ הוא מכשירי או חיוני, אינסטרומנטלי או אורגני?

יחס היסטורי

יחסנו אינו יחס רציונאלי של ארגון החיים, אלא יחס היסטורי. לא שיש יהודים בעולם, וכיוון שהגויים מציקים להם, עליהם להתארגן יחד במקום מסוים. לא כן. לא נולדנו היום, אנו המשך ההיסטוריה של עם ישראל. היסטוריה זו נחלשה במשך אלפיים שנה, ועתה מתעוררת שוב לתחייה. אנו חוזרים לארצנו, למקומנו, מעוררים מחדש את כל ההיסטוריה שלנו. השקפת המקלט המדיני הבטוח, אינה השקפה היסטורית, ולא אכפת לה מההיסטוריה.

אגב, היה עם באירופה בעל השקפה היסטורית ולא מכשירית: העם הגרמני, ימח שמו. הוא לא התייחס למדינה כאל מכשיר המיועד לשרת אותו, אלא הוא מסר נפשו בעבורה. הבעיה היא שההיסטוריה שלו רקובה, המדינה רקובה, העם רקוב, הכל רקוב. גם איטליה הפשיסטית הלכה בדרך זו. אלו שתי דוגמאות של אזרח למען המדינה, ולא מדינה למען האזרח, אלא שאלו ואלו רשעים, ואיננו מזכירים אותם אלא לשם דוגמא.

לבעל השקפה מכשירית לא איכפת מההיסטוריה הישראלית, בעבורו חברון ושכם וכל ההיסטוריה שלנו אינם אלא סנטימנטים. משל לבני זוג שקנו רכב ישן אחר נישואיהם, לכן נעשה מאוד אהוב עליהם. אך אחרי כמה שנים, הוא מתקלקל תכופות, דורש השקעות, והילדים יושבים צפופים. לכן למרות כל הרגשות, הם מחליטים להחליפו ברכב נוח ומודרני יותר וישמרו למזכרת תמונה של רכבם הראשון. כך יאמרו בעלי התפיסה המכשירית: יהודה ושומרון מהווים הכבדה, נוותר עליהם, ונשמור זכרם בתמונות ובסרטים. כך סוברים בעלי השקפת המקלט הלאומי, וכל הוויכוח נסוב רק סביב השאלה אילו גבולות של המקלט יהיו בטוחים יותר. הם

טוענים שהמצב העכשווי אינו נוח ושהעם עייף ומיואש. הם אינם בוגדים ורשעים, אלא כך למדו מרבותיהם, והינם סוברים שבדרך זו הינם מצילים את העם והמדינה.

נקודת המוצא

יש המתווכחים עם הממשלה ברמה הביטחונית, אבל הם חסרי מידע מודיעיני וצבאי! בוודאי אי אפשר לסמוך בנידון זה על אמצעי התקשורת, שמוסרים מידע חלקי מאוד ולעיתים בלתי מדויק. האזרח הפשוט אינו מצוי כלל בכל אלה. אך כאמור, לא זה הוויכוח, אלא בדבר נקודת המוצא: היש לנו חובה וזכות נצחית על ארצנו, שהיא עצם חיינו, שליחות היסטורית, או שהיא מכשיר בעלמא מלווה בקצת נוסטלגיה?

משל למה הדבר דומה? לרופא שיצווה על חולה לחלל שבת, אך הוא בעצמו מחלל שבת. לרופא זה אין נאמנות, שהרי השבת היא דבר זול בעיניו. אך רופא החרד לקדושת השבת, שיורה לנסוע - נאמין לו.

כמו כן, לו תצויר ממשלה, חדורה בערך הנצחי והחיוני של ארצנו שתודיע: לצערנו חייבים אנו לסגת, כי כל המדינה בסכנת הכחדה, חס ושלום! אנו ניתן בה אמון, ולא נפתח בוויכוח אסטרטגי, כי נקודת המוצא משותפת: לא חזרנו לכאן כדי לחפש מקלט לאומי, פיסה או תרבותי, אלא אנו מתחברים ומתנשקים עם ארץ חיינו, ומוכנים למסור עליה את נפשנו.

לכן, הטיעון שאי אפשר למגר את האינתיפאדה אינו נכון. אפשר ואפשר, ולא עלינו ליעץ לצבא איך לבצע זאת. הבעיה אינה שלא יכולים, אלא שלא רוצים. לעולם לא ניתנה פקודה החלטית להפסיק את הטרור, אלא ניתנה הוראה השתדלותית לשמור על שקט יחסי בצירים המרכזיים, ולהוריד את הפיגועים לרמה סבירה. אכן, הכל תלוי בנקודת המוצא, ואותה יש לשנות בהסברה על ארץ ישראל, ולא לנסות להתווכח ברמה האסטרטגית והטקטית, שאז ישיבו לנו בצדק: הנהפכתם לגנרלים הבקיאים בכל המערך הצבאי! אכן, את זאת אנשי השלטון והצבא יודעים לאין ערוך טוב יותר ממנו, אך את נקודת המוצא, אנו יודעים טוב יותר. כאשר היא תשתנה לטובה, כל התוצאות החיוביות תבואנה מאליהן.

היו תקופות קשות הרבה יותר בהיסטוריה של עם ישראל, והצלחנו למגר את האויב, מפני שנקודת המוצא היתה ברורה. אם ניצחנו במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים נגד כל כך הרבה מדינות, אפשר גם לנצח כמה טרוריסטים. כמובן לא באותה שיטה, אך העיקר הוא לרצות.

אך אם נקודת המוצא היא תורת המקלט, המסקנה היא שלא נעים לחיות עם

מיליון שכנים שמסתובבים באותו מקלט, מה שגורם אי נוחות מעשית ואי נוחות מוסרית. לכן, אולי, עדיף חצי מקלט שקט מאשר מקלט שלם עם שותפים עוינים.

סופר אחד מחסידי המקלט המציא משל: אדם טובע תופס קרש וניצל. אם טובעים שניים, כל אחד יתפוס חצי קרש. והנמשל: עם ישראל טובע וזקוק למדינה, גם הערבים טובעים וזקוקים למדינה, לכן כל אחד יקבל חצי קרש, זה הומני, יפה ומסודר. עד כאן משל הקרש. אך הוא אינו נכון. לא שני אנשים טבעו כאחד, אלא העם הערבי תפס את הקרש כולו, ואחר כך באה התנועה הציונית ואחזה בחצי קרש, זה אינו מוסרי! משיב חסיד המקלט: נכון שהערבים קדמו לנו, אך הזיקה שלנו לארץ קדמה לזיקה שלהם. אם כן אנו שואלים: הזיקה היא על כל הקרש או על חצי הקרש? הוי אומר: כל הקרש! עד כאן דחיית משל הקרש. אכן, מתוך השקפת הקרש, אין כוח מוסרי ומתוך כך אין כוח להילחם.

חסידי המקלט אומרים: למה לנו חבל עזה - הוא קן צרעות? בדומה להורים שיחליטו: ילדנו זה חולה, מציק לחבריו, ננזף כל יום על ידי מוריו, מפריע, מלכלך ומתחצף, יש לנו די ילדים מלבדו, הגיע הזמן להיפטר ממנו, הוא אינו אלא קן צרעות. הורים אלה זקוקים לפסיכיאטר. חבל עזה אינו קן צרעות, הוא ארצנו הקדושה. אם יש בה צרעות, יש לפתור את הבעיה, למשוך אותן החוצה, לילך עם מגן, אך בשום אופן לא להתקפל.

אנשי הביניים

שמה תאמרו: אכן העיקר הוא נקודת המוצא, אך האם ניתן לשנות השקפת עולם כה יסודית וכיצד?

כאן אנו חייבים לצעוד עוד צעד בניתוח, ולברר שיש באומה שלוש עמדות: חסידי המקלט המדיני, חסידי הקשר החי, ואנשי ביניים העומדים בין שני הקצוות. יש קשת רחבה של דעות ביניים. אפילו אנשי המקלט הבטוח מאמינים בקשר החי, אך הדבר אינו בא לידי ביטוי באופן בולט. זו גחלת עמומה, שאם ננשוף בה בחזקה, תפרוץ שלהבת גדולה. האמונה החיה נמצאת בכל חלקי האומה, היא אינה כבויה, רק נמצאת בגניזה. יש להלהיב ולרומם, ואין זה קשה כל כך. יש אנשים שאצלם השלהבת נמצאת מתחת לפני השטח, ודי לנשוף מעט. ויש אחרים שאצלם השלהבת סמויה יותר.

להפיח גבורה

כאמור, לא שאין יודעים איך לפתור את בעיית האינתיפאדה, אלא שאין רוצים. כאשר נעורר את הרצון, כבר נדע איך לכלכל את הדברים למעשה. משל למה הדבר דומה? לדברי חז"ל שמי שיש בו אגדה ואין בו הלכה, דומה לגיבור שאינו מזוין, מי

שיש בו הלכה ואין בו אגדה דומה למזוין שאינו גיבור. פירוש דבריהם: הלומד אגדה, הינו מלא אמונה, דבקות והתלהבות, אך אינו יודע איך להגשים את הדברים. לומד הלכה, הינו מזוין אך חסרים לו חשק והתלהבות. מי שיש לו אגדה והלכה, הוא גיבור מזוין.

כך בימינו, הנהגת האומה מזוינת, בעלת כוחות וכשרונות, בעלת צבא מהטובים בעולם מבחינה איכותית, כקביעת המכון האסטרטגי בלונדון בשלהי מלחמת יום הכיפורים, בעלת המדינאים מהמעולים בעולם. אך הרוח הפנימית נחלשה. נדרש מאנשי הרוח להפיח רוח אצל אותם המזוינים הנצרכים לגבורה. יש להעתיק אליהם גם גבורה.

מובן מאליו שאין מעתיקים גבורה על ידי אמירה: אתה חלש, אתה אפס, אתה מינוס, אתה בוגד, אתה רודף, אתה אש"ף וכן הלאה. בכך אין מפיחים גבורה, אלא מחלישים עוד יותר. משל לאדם הזקוק לניתוח גורלי, ונמצא בעיר רופא מנתח אחד בלבד. היאמר לו החולה: אני מכיר אותך, כמה אנשים נפטרו תחת סכינך, בוודאי הנך חושב איך לחסלני על שולחן הניתוחים, אך אשגיח עליך גם אחרי זריקת ההרדמה, ואם אני מת אהרוג אותך, או בן דודי יגאל את דמי, הנך חרפת אדם, למדת רפואה רק כדי שתוכל להרוג באופן חוקי. אדרבה יש לומר לו: הנך הרופא היחיד, אמנם נכשלת כמה פעמים, אך אני מוסר בידך את חיי, התחזק, התעודד, התייעץ, אני בטוח שתצליח, הנך יותר מוכשר ממה שאתה חושב. יש לחזקו, כי הוא הרופא היחיד באותו רגע.

וכן משל לנהג אוטובוס בלתי מורשה הנוסע באופן מסוכן. לא נגיד לו: רוצח, כמעט הפלת אותנו לתהום, רוב הנוסעים מתנגדים למעשיך לכן נזרוק אותך דרך החלון תוך כדי נסיעה. אלא נאמר לו: תרגיש טוב, קח בקבוק שתייה, הנה מפית לנגב זיעתך, הנה משקפי שמש, הנה עצה טובה.

הבעיה הראשית היא חולשה ועייפות של עם ישראל, אך ב"ה יש רבים שאינם עייפים "וקוין ד' יחליפו כח"¹⁸. יש אנשים מוכשרים היודעים להזיז מהלכי חיינו, אך יש להפיח בהם גבורה.

מסירות נפש וסבירות

שאלה: למה רבן יוחנן בן זכאי היה בעד כניעה לרומאים ולא בעד מאבק של גבורה?

תשובה: נכנסים למסירות נפש בשביל ארץ ישראל, אבל לא להתאבדות. רבן יוחנן

¹⁸ ישעיהו, מ', ל"א

בן זכאי הבין היטב שלא נצליח לנצח את הרומאים מפאת החולשה והרעב. הוא ראה נערה שמלקטת גרעיני חיטה מבין גללים של חמור. בתנאים כאלה אי אפשר להילחם. גם הוא היה בעד מאבק, אך הסביר: "לא מסתייעא מילתא"¹⁹. לא יצלח.

מצב דומה היה בזמן המצור על ירושלים בימי חזקיהו מלך יהודה. רבשקה אמר: אתן לך אלפיים סוסים במתנה, אך לא תוכל להושיב עליהם חיילים בלי שיפלו²⁰. בזמן צדקיהו מלך יהודה, היו כה תשושים שנזקקו לשלושים אנשים כדי למשוך את ירמיהו הנביא מן הבור²¹. אם נאמר שהנביא שקל שישים קילוגרם, אז לכל אחד היה כוח להרים שני קילו בלבד. בוודאי שבתנאים אלו אי אפשר להילחם. גם ירמיהו אמר בשם ד' להיכנע לבבלים.

צריך מסירות נפש רק אם יש סיכוי להצלחה, אפילו סיכוי קטן, כי בעבור דבר גדול, לוקחים סיכון גדול. אין מצווה להתאבד, יש מצווה לנצח, גם אם יעלה ביוקר.

זאת הסיבה שאין אנו תובעים לכבוש מחר עד הנחר הגדול נהר פרת, אלא להחזיק עתה בעמדותינו, שזהו דבר סביר. הכל תלוי בנקודת המוצא.

רבי עקיבא הביע ביקורת על רבן יוחנן בן זכאי, על אף היותו של רבן יוחנן בן זכאי רבו של רבו, בדבר פגישתו עם קיסר רומי. אך הביקורת לא היתה למה נכנע, אלא למה לא התחנן אף על ירושלים. וריב"ז סבר: תפסת מרובה לא תפסת²². והרי רבי עקיבא היה לוחם גדול, תומך במרד בר כוכבא, אך הוא ידע שהמציאות עתה אינה מאפשרת מלחמה מחוסר כוח ונשק.

בעזרת ד' נתגבר, נתחזק ונצא מן המיצר. שנצא מן הבעיה - זה ברור, מתי ואיך - אינו ברור. אך ברור שנצא, כי עד היום תמיד יצאנו, כסיפור "בת המלך האבודה" לרבי נחמן מברסלב, שהמשנה למלך אחרי חיפושים רבים מצאה, ולבסוף הוציא אותה. איך הוציא אותה, זאת לא סיפר לנו רבנו, אך לבסוף הוציאה.

¹⁹ גיטין, נ"ו א'

²⁰ ישעיהו, ל', ו'

²¹ ירמיהו, ל"ח, י'

²² גיטין, נ"ו ב'